

νίδος και ὁ Μέθισσος ἓνα, και ὁ Γοργίας λέγει ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀποθῦτως κα-
νένα ὄν.

2. ΟΛΥΜΠΙΟΔΩΡΟΣ, Ὑπόμνημα εἰς Πλάτωνος *Γοργία*
σελ. 112 (ἔκδ. Jahn): ἀμέλει καὶ γράφει ὁ Γοργίας Περὶ φύσεως
σύγγραμμα οὐκ ἄκομψον τῆ πδ' ὀλυμπιάδι [444-1]. [Βλ. και
πὺδ πάνω Α 10].

Χωρὶς ἀμφιβολία και ὁ Γοργίας ἔγραψε μιά ὄχι κακὴ πραγματεία «Περὶ φύσε-
ως» κατὰ τὴν 84η ὀλυμπιάδα 1444/1 π.Χ.1.

3. ΣΕΞΤΟΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ, *Πρὸς μαθηματικούς* VII 65 κ.έ.:
Γοργίας δὲ ὁ Λεοντίνος ἐκ τοῦ αὐτοῦ μὲν τάγματος ὑπῆρχε τοῖς
ἀνηρηκόσι τὸ κριτήριον, οὐ κατὰ τὴν ὁμοίαν δὲ ἐπιβολὴν τοῖς
περὶ τὸν Πρωταγόραν. ἐν γὰρ τῷ ἐπιγραφομένῳ Περὶ τοῦ μὴ
ὄντιος ἢ Περὶ φύσεως τρία κατὰ τὸ ἐξῆς κεφάλαια κατασκευάζει,
ἕν μὲν και πρῶτον ὅτι οὐδὲν ἔστιν, δεῦτερον ὅτι εἰ και ἔστιν,
ἀκατάληπτον ἀνθρώπων, τρίτον ὅτι εἰ και καταληπτόν, ἀλλὰ
τοί γε ἀνέξοιστον και ἀνερμήνευτον τῷ πέλας.

(66) ὅτι μὲν οὖν οὐδὲν ἔστιν, ἐπιλογίζεται τὸν τρόπον
τοῦτον· εἰ γὰρ ἔστι <τι>, ἦτοι τὸ ὄν ἔστιν ἢ τὸ μὴ ὄν, ἢ και τὸ
ὄν ἔστι και τὸ μὴ ὄν. οὔτε δὲ τὸ ὄν ἔστιν, ὡς παραστήσει, οὔτε
τὸ μὴ ὄν, ὡς παραμυθήσεται, οὔτε τὸ ὄν και <τὸ> μὴ ὄν, ὡς
και τοῦτο διδάξει· οὐκ ἄρα ἔστι τι.

(67) και δὴ τὸ μὲν μὴ ὄν οὐκ ἔστιν. εἰ γὰρ τὸ μὴ ὄν ἔστιν,
ἔστιν τε ἅμα και οὐκ ἔστιν ἢ μὲν γὰρ οὐκ ὄν νοεῖται, οὐκ
ἔστιν, ἢ δὲ ἔστι μὴ ὄν, πάλιν ἔστιν. παντελῶς δὲ ἄτοπον τὸ
εἶναι τι ἅμα και μὴ εἶναι· οὐκ ἄρα ἔστι τὸ μὴ ὄν. και ἄλλως,
εἰ τὸ μὴ ὄν ἔστι, τὸ ὄν οὐκ ἔστι· ἐναντία γὰρ ἔστι ταῦτα
ἀλλήλοις, και εἰ τῷ μὴ ὄντι συμβέβηκε τὸ εἶναι, τῷ ὄντι
συμβήσεται τὸ μὴ εἶναι. οὐχὶ δὲ γε τὸ ὄν οὐκ ἔστιν· <τοῖνυν>
οὐδὲ τὸ μὴ ὄν ἔστιν.

(68) και μὴν οὐδὲ τὸ ὄν ἔστιν. εἰ γὰρ τὸ ὄν ἔστιν, ἦτοι αἰδιόν
ἔστιν ἢ γενητόν ἢ αἰδιόν ἅμα και γενητόν. οὔτε δὲ αἰδιόν
ἔστιν οὔτε γενητόν οὔτε ἀμφότερα, ὡς δεῖξομεν· οὐκ ἄρα ἔστι
τὸ ὄν. εἰ γὰρ αἰδιόν ἔστι τὸ ὄν (ἀρχιτέον γὰρ ἐντεῦθεν), οὐκ
ἔχει τινὰ ἀρχήν.

(69) τὸ γὰρ γινόμενον πᾶν ἔχει τιν' ἀρχήν, τὸ δὲ αἰδιόν

ἀγένητον καθεστῶς οὐκ εἶχεν ἀρχήν. μὴ ἔχον δὲ ἀρχήν ἀπειρόν
ἔστιν. εἰ δὲ ἀπειρόν ἔστιν, οὐδαμοῦ ἔστιν. εἰ γὰρ πού ἔστιν,
ἕτερον αὐτοῦ ἔστιν ἐκεῖνο τὸ ἐν ᾧ ἔστιν, και οὕτως οὐκέτ'
ἀπειρον ἔσται τὸ ὄν ἐμπεριεχόμενόν τινι· μείζον γὰρ ἔστι τοῦ
ἐμπεριεχομένου τὸ ἐμπεριέχον, τοῦ δὲ ἀπειρου οὐδὲν ἔστι
μείζον, ὥστε οὐκ ἔστι που τὸ ἀπειρον.

(70) και μὴν οὐδ' ἐν αὐτῷ περιέχεται. ταῦτόν γὰρ ἔσται
τὸ ἐν ᾧ και τὸ ἐν αὐτῷ, και δύο γενήσεται τὸ ὄν, τόπος τε
και σῶμα (τὸ μὲν γὰρ ἐν ᾧ τόπος ἔστιν, τὸ δ' ἐν αὐτῷ σῶμα).
τοῦτο δὲ γε ἄτοπον. τοῖνυν οὐδὲ ἐν αὐτῷ ἔστι τὸ ὄν. ὥστ' εἰ
αἰδιόν ἔστι τὸ ὄν, ἀπειρόν ἔστι, εἰ δὲ ἀπειρόν ἔστιν, οὐδαμοῦ
ἔστιν, εἰ δὲ μηδαμοῦ ἔστιν, οὐκ ἔστιν. τοῖνυν εἰ αἰδιόν ἔστι τὸ
ὄν, οὐδὲ τὴν ἀρχήν ὄν ἔστιν.

(71) και μὴν οὐδὲ γενητόν εἶναι δύναται τὸ ὄν. εἰ γὰρ
γένονεν, ἦτοι ἐξ ὄντος ἢ ἐκ μὴ ὄντος γέγονεν. ἀλλ' οὔτε ἐκ
τοῦ ὄντος γέγονεν· εἰ γὰρ ὄν ἔστιν, οὐ γέγονεν ἀλλ' ἔστιν ἤδη·
οὔτε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος· τὸ γὰρ μὴ ὄν οὐδὲ γεννησαί τι δύναται
διὰ τὸ ἐξ ἀνάγκης ὀφείλειν ὑπάρξεως μετέχειν τὸ γεννητικόν
τινος. οὐκ ἄρα οὐδὲ γενητόν ἔστι τὸ ὄν.

(72) κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ οὐδὲ τὸ συναμφότερον, αἰδιόν ἅμα
και γενητόν· ταῦτα γὰρ ἀναιρετικά ἔστιν ἀλλήλων, και
εἰ αἰδιόν ἔστι τὸ ὄν, οὐ γέγονεν, και εἰ γέγονεν, οὐκ ἔστιν
αἰδιόν. τοῖνυν εἰ μήτε αἰδιόν ἔστι τὸ ὄν μήτε γενητόν μήτε τὸ
συναμφότερον, οὐκ ἂν εἴη τὸ ὄν.

(73) και ἄλλως, εἰ ἔστιν, ἦτοι ἓν ἔστιν ἢ πολλά· οὔτε δὲ ἓν
ἔστιν οὔτε πολλά, ὡς παρασταθήσεται· οὐκ ἄρα ἔστι τὸ ὄν.
εἰ γὰρ ἓν ἔστιν, ἦτοι ποσόν ἔστιν ἢ συνεχές ἔστιν ἢ μέγεθος
ἔστιν ἢ σῶμά ἔστιν. ὅ τι δὲ ἂν ἢ τούτων, οὐκ ἓν ἔστιν, ἀλλὰ
ποσόν μὲν καθεστῶς διαιρεθήσεται, συνεχές δὲ ὄν τμηθήσεται.
ὁμοίως δὲ μέγεθος νοούμενον οὐκ ἔστι ἀδιαίρετον. σῶμα
δὲ τυγχάνον τριπλοῦν ἔσται· και γὰρ μήκος και πλάτος και
βάθος ἔξει. ἄτοπον δὲ γε τὸ μηδὲν τούτων εἶναι λέγειν τὸ ὄν·
οὐκ ἄρα ἔστιν ἓν τὸ ὄν.

(74) και μὴν οὐδὲ πολλά ἔστιν. εἰ γὰρ μὴ ἔστιν ἓν, οὐδὲ
πολλά ἔστιν· σύνθεσις γὰρ τῶν καθ' ἓν ἔστι τὰ πολλά, διόπερ
τοῦ ἐνός ἀναιρουμένου συναιρεῖται και τὰ πολλά· ἀλλὰ
γὰρ ὅτι μὲν οὔτε τὸ ὄν ἔστιν οὔτε τὸ μὴ ὄν ἔστιν, ἐκ τούτων

συμφανές.

(75) ὅτι δὲ οὐδὲ ἀμφοτέρα ἔστιν, τό τε ὄν καὶ τὸ μὴ ὄν, εὐεπιλόγιστον. εἶπερ γὰρ τὸ μὴ ὄν ἔστι καὶ τὸ ὄν ἔστι, ταυτὸν ἔσται τῷ ὄντι τὸ μὴ ὄν ὅσον ἐπὶ τῷ εἶναι· καὶ διὰ τοῦτο οὐδέτερον αὐτῶν ἔστιν. ὅτι γὰρ τὸ μὴ ὄν οὐκ ἔστιν, ὁμολογόν· δέδεικται δὲ ταῦτο τούτῳ καθεστῶς τὸ ὄν· καὶ αὐτὸ τοίνυν οὐκ ἔσται.

(76) οὐ μὴν ἄλλ' εἶπερ ταυτὸν ἔστι τῷ μὴ ὄντι τὸ ὄν, οὐ δύναται ἀμφοτέρα εἶναι· εἰ γὰρ ἀμφοτέρα, οὐ ταυτὸν, καὶ εἰ ταυτὸν, οὐκ ἀμφοτέρα. οἷς ἔπεται τὸ μηδὲν εἶναι. εἰ γὰρ μήτε τὸ ὄν ἔστι μήτε τὸ μὴ ὄν μήτε ἀμφοτέρα, παρὰ δὲ ταῦτα οὐδὲν νοεῖται, οὐδὲν ἔστιν.

(77) ὅτι δὲ κἂν ἢ τι, τοῦτο ἄγνωστόν τε καὶ ἀνεπινοήτῳ ἔστιν ἀνθρώπῳ, παρακειμένως ὑποδεικτέον. εἰ γὰρ τὰ φρονούμενα, φησὶν ὁ Γοργίας, οὐκ ἔστιν ὄντα, τὸ ὄν οὐ φρονεῖται. καὶ κατὰ λόγον ὥσπερ γὰρ εἰ τοῖς φρονουμένοις συμβέβηκεν εἶναι λευκοῖς, κἂν συμβεβήκει τοῖς λευκοῖς φρονεῖσθαι, οὕτως εἰ τοῖς φρονουμένοις συμβέβηκεν μὴ εἶναι οὖσι, κατ' ἀνάγκην συμβήσεται τοῖς οὖσι μὴ φρονεῖσθαι.

(78) διόπερ ὑγιᾶς καὶ σῶζον ἀκολουθίαν ἔστι τὸ “εἰ τὰ φρονούμενα οὐκ ἔστιν ὄντα, τὸ ὄν οὐ φρονεῖται”. τὰ δὲ γε φρονούμενα (προληπτέον γάρ) οὐκ ἔστιν ὄντα, ὡς παρατηρήσομεν· οὐκ ἄρα τὸ ὄν φρονεῖται. καὶ <μὴν> ὅτι τὰ φρονούμενα οὐκ ἔστιν ὄντα, συμφανές.

(79) εἰ γὰρ τὰ φρονούμενά ἔστιν ὄντα, πάντα τὰ φρονούμενα ἔστιν, καὶ ὅπῃ ἂν τις αὐτὰ φρονήσῃ, ὅπερ ἔστιν ἀπεμφαῖνον· [εἰ δὲ ἔστι, φαῦλον.] οὐδὲ γὰρ ἂν φρονῆ τις ἀνθρώπον ἰπτάμενον ἢ ἄρματα ἐν πελάγει τρέχοντα, εὐθέως ἀνθρώπος ἵπταται ἢ ἄρματα ἐν πελάγει τρέχει. ὥστε οὐ τὰ φρονούμενά ἔστιν ὄντα.

(80) πρὸς τούτοις εἰ τὰ φρονούμενά ἔστιν ὄντα, τὰ μὴ ὄντα οὐ φρονηθήσεται. τοῖς γὰρ ἐναντίοις τὰ ἐναντία συμβέβηκεν, ἐναντίον δὲ ἔστι τῷ ὄντι τὸ μὴ ὄν. καὶ διὰ τοῦτο πάντως, εἰ τῷ ὄντι συμβέβηκε τὸ φρονεῖσθαι, τῷ μὴ ὄντι συμβήσεται τὸ μὴ φρονεῖσθαι. ἄτοπον δ' ἔστι τοῦτο· καὶ γὰρ Σκύλλα καὶ Χάρυβδις καὶ πολλὰ τῶν μὴ ὄντων φρονεῖται. οὐκ ἄρα τὸ ὄν φρονεῖται.

(81) ὥσπερ τε τὰ ὁρώμενα διὰ τοῦτο ὁρατὰ λέγεται, ὅτι ὁράται, καὶ τὰ ἀκουστὰ διὰ τοῦτο ἀκουστὰ ὅτι ἀκούεται, καὶ οὐ τὰ μὲν ὁρατὰ ἐκβάλλομεν ὅτι οὐκ ἀκούεται, τὰ δὲ ἀκουστὰ παραπέμπομεν ὅτι οὐκ ὁράται (ἕκαστον γὰρ ὑπὸ τῆς ἰδίας αἰσθήσεως ἄλλ' οὐχ ὑπ' ἄλλης ὀφείλει κρῖνεσθαι), οὕτω καὶ τὰ φρονούμενα καὶ εἰ μὴ βλέποιο τῆ ὄψει μὴδὲ ἀκούοιο τῆ ἀκοῇ ἔσται, ὅτι πρὸς τοῦ οἰκείου λαμβάνεται κριτηρίου.

(82) εἰ οὖν φρονεῖ τις ἐν πελάγει ἄρματα τρέχειν, καὶ εἰ μὴ βλέπει ταῦτα, ὀφείλει πιστεῦναι ὅτι ἄρματα ἔστιν ἐν πελάγει τρέχοντα. ἄτοπον δὲ τοῦτο· οὐκ ἄρα τὸ ὄν φρονεῖται καὶ καταλαμβάνεται.

(83) καὶ εἰ καταλαμβάνοιο δέ, ἀνέξοιστον ἑτέρῳ. εἰ γὰρ τὰ ὄντα ὁρατὰ ἔστι καὶ ἀκουστὰ καὶ κοινῶς αἰσθητὰ, ἔπερ ἐκτὸς ὑπόκειται, τούτων τε τὰ μὲν ὁρατὰ ὁράσει καταληπτά ἔστι τὰ δὲ ἀκουστὰ ἀκοῇ καὶ οὐκ ἐναλλάξ, πῶς οὖν δύναται ταῦτα ἑτέρῳ μνησθῆαι;

(84) ᾧ γὰρ μνησόμεν, ἔστι λόγος, λόγος δὲ οὐκ ἔστι τὰ ὑποκειμένα καὶ ὄντα· οὐκ ἄρα τὰ ὄντα μνησόμεν τοῖς πέλας ἀλλὰ λόγον, ὃς ἕτερός ἐστι τῶν ὑποκειμένων. καθάπερ οὖν τὸ ὁρατὸν οὐκ ἂν γένοιτο ἀκουστὸν καὶ τανάπαλιν, οὕτως ἐπεὶ ὑπόκειται τὸ ὄν ἐκτός, οὐκ ἂν γένοιτο λόγος ὁ ἡμέτερος.

(85) μὴ ὄν δὲ λόγος οὐκ ἂν δηλωθεῖ ἑτέρῳ. ὃ γε μὴν λόγος, φησὶν, ἀπὸ τῶν ἔξωθεν προσπιπόντων ἡμῖν πραγμάτων συνίσταται, τουτέστι τῶν αἰσθητῶν· ἐκ γὰρ τῆς τοῦ χυλοῦ ἐγκυρήσεως ἐγγίνεται ἡμῖν ὁ κατὰ ταύτης τῆς ποιότητος ἐκφερόμενος λόγος, καὶ ἐκ τῆς τοῦ χρώματος ὑποπτώσεως ὁ κατὰ τοῦ χρώματος. εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ὁ λόγος τοῦ ἐκτός παραστατικός ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ἐκτός τοῦ λόγου μνηστικὸν γίνεται.

(86) καὶ μὴν οὐδὲ ἔνεστι λέγειν ὅτι ὄν τρόπον τὰ ὁρατὰ καὶ ἀκουστὰ ὑπόκειται, οὕτως καὶ ὁ λόγος, ὥστε δύνασθαι ἔξ ὑποκειμένου αὐτοῦ καὶ ὄντος τὰ ὑποκειμένα καὶ ὄντα μνησθῆαι. εἰ γὰρ καὶ ὑπόκειται, φησὶν, ὁ λόγος, ἀλλὰ διαφέρει τῶν λοιπῶν ὑποκειμένων, καὶ πλείστῳ διενήνοχε τὰ ὁρατὰ σώματα τῶν λόγων· δι' ἑτέρου γὰρ ὄργάνου ληπτόν ἐστι το ὁρατὸν καὶ δι' ἄλλου ὁ λόγος. οὐκ ἄρα ἐνδείκνυται τὰ πολλὰ τῶν ὑποκειμένων ὁ λόγος, ὥσπερ οὐδὲ ἐκεῖνα τὴν ἀλλήλων

διαδηλοῖ φύσιν.

(87) τοιοῦτων οὖν παρὰ τῷ Γοργία ἠπορημένων οἴχεται ὄσον ἐπ' αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθείας κριτήριον· τοῦ γὰρ μήτε ὄντος μήτε γνωρίζεσθαι δυναμένου μήτε ἄλλω παρασταθῆναι πεφυκότος οὐδὲν ἂν εἴη κριτήριον.

(65) Ὁ Γοργίας ὁ Λεοντίνοσ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἴδια ομάδα φιλοσόφων ποῦ ἀμφισβητοῦσαν τὸ κριτήριον [τῆς ἀλήθειας], ὅχι ὅμως με τὴν ἴδια ἐπιμονὴ ποῦ διακρίνει τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Πρωταγόρα. Στὸ ἔργο του «Περὶ τοῦ μὴ ὄντος» ἢ «Περὶ φύσεως» διατυπώνει τρεῖς στὴ σειρά βασικὲς θέσεις: τὴν πρῶτη και σημαντικότερη ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε (οὐδὲν ἔστιν): τὴ δευτέρη, ὅτι ἀκόμα και ἂν ὑπάρχει κάτι (εἰ ἔστιν), δὲν εἶναι δυνατόν στὸν ἄνθρωπο νὰ τὸ κατανοήσει· και τρίτη θέση, ὅτι και ἂν ἀκόμη κάτι γίνεται ἀντιληπτό με τὴ νόση, εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸ ἐκφράσει κανεὶς με τὴ γλῶσσα και νὰ τὸ ἐξηγήσει στὸν πῆσιόν του.⁷³ (66) Γιὰ τὸ ὅτι, ῥοιπόν, δὲν ὑπάρχει τίποτε [1^η θέση], καταλήγει σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα με τὸν ἐξῆς τρόπο: ἂν δηλαδὴ ὑπάρχει κάτι, αὐτὸ θὰ εἶναι εἴτε τὸ ὄν εἴτε τὸ μὴ ὄν, ἢ ἰσὺ δεχθοῦμε ὅτι ὑπάρχει και τὸ ὄν και τὸ μὴ ὄν συνάμα. Οὔτε τὸ ὄν ὑπάρχει, ὅπως θὰ δεῖξει, οὔτε τὸ μὴ ὄν, ὅπως θὰ προσπαθήσει νὰ ὑποστηρίξει με τὸν ῥόγο, οὔτε ὑπάρχουν συγκρόνωσ τὸ ὄν και τὸ μὴ ὄν, ὅπως ἐπίσης θὰ ἐξηγήσει: ἐπομένωσ δὲν ὑπάρχει τίποτε. (67) Και ὄσον ἀφορὰ τὸ μὴ ὄν, βέβαια, δὲν ὑπάρχει, γιατί ἂν ἰδεχθοῦμε ὅτι ὑπάρχει τὸ μὴ ὄν, τότε αὐτὸ θὰ εἶναι και συνάμα δὲν ὄν εἶναι. Γιατὶ ἂν, πράγματι, τὸ ἐννοοῦμε ὡσ μὴ ὄν, δὲν θὰ ὑπάρχει [στὴν πραγματικότητα], ἂν ὄμως ἰδεχθοῦμε ὅτι ὑπάρχει μὴ ὄν, πᾶσι ἰδεχόμεσθε ὅτι θὰ ὑπάρχει. Εἶναι, βέβαια, τελείωσ παράλογο νὰ ὑπάρχει κάτι και συνάμα νὰ μὴ ὑπάρχει: ἐπομένωσ δὲν ὑπάρχει τὸ μὴ ὄν. Και με ἕνα ἄλλο ἐπιχείρημα: ἂν ὑπάρχει τὸ μὴ ὄν, τότε δὲν θὰ ὑπάρχει τὸ ὄν, γιατί, βέβαια, αὐτὰ τὰ δύο εἶναι μεταξύ τους ἀντίθετα, συνεπῶσ ἂν ἰδεχθοῦμε ὅτι συμβαίνει νὰ ὑπάρχει τὸ μὴ ὄν, τότε θὰ συμβεῖ νὰ μὴ ὑπάρχει τὸ ὄν. Δὲν μπορούμε νὰ δεχθοῦμε ὄμως ὅτι τὸ ὄν δὲν ὑπάρχει, ἄρα οὔτε τὸ μὴ ὄν ὑπάρχει.

(68) Ἀλλὰ, βέβαια, οὔτε τὸ ὄν ὑπάρχει, γιατί ἂν τὸ ὄν ὑπάρχει, θὰ εἶναι ἢ κάτι αἰώνιο ἢ κάτι ποῦ ἔχει γεννηθεῖ, ἢ ἰσὺ τρίτη ἐκδοχή νὰ ὑπάρχει κάτι ποῦ εἶναι αἰώνιο και συνάμα νὰ ἔχει γεννηθεῖ. Οὔτε αἰώνιο ὄμως εἶναι τὸ ὄν, ὅπως θὰ ἀποδείξουμε, οὔτε ἔχει γεννηθεῖ οὔτε και τὰ δύο αὐτὰ μαζί: συνεπῶσ δὲν ὑπάρχει τὸ ὄν. Γιατὶ ἂν ἰδεχθοῦμε ὅτι τὸ ὄν εἶναι αἰώνιο, (ὁσ ἔξικνήσουμε ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐκδοχή), τότε δὲν ἔχει κάποια ἀρχή, (69) διότι ἀρχὴ ἔχει κάθε πράγμα ποῦ γεννιέται, ἐνώ τὸ αἰώνιο, ἀφοῦ ἔχει τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀγέννητου, δὲν ἔχει ἀρχή· και ἂν ἰδεχθοῦμε ὅτι δὲν ἔχει ἀρχή, εἶναι ἄπειρο, και ἂν εἶναι ἄπειρο, δὲν ὑπάρχει ποθενά [σὲ ἕνα χώρο]. Γιατὶ ἂν τὸ ὄν εἶναι κάποιο [σὲ ἕνα χώρο], θὰ εἶναι και διαφορετικό ἀπὸ ἐκεῖνο μέσα στοῦ ὅποιο εἶναι: ἔτσι ὄμως δὲν θὰ εἶναι πᾶσι ἄπειρο τὸ ὄν, ἀφοῦ θὰ συμπεριέχεται μέσα σὲ κάποιο ἄλλο, γιατί αὐτὸ ποῦ περιέχει κάτι εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτὸ ποῦ περιέχεται [ἀπὸ τὸ περιεχόμενό του]: ἀπὸ τὸ ἄπειρο ὄμως δὲν ὑπάρχει τίποτε μεγαλύτερο, ἐπομένωσ τὸ ἄπειρο

δὲν μπορεί νὰ ὑπάρχει μέσα σὲ κάτι ἄλλο. (70) Ἀλλὰ, βέβαια, οὔτε στὸν ἑαυτό του περιέχεται τὸ ὄν, γιατί σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση ἐκεῖνο μέσα στοῦ ὅποιο θὰ βρίσκεται τὸ ὄν και ἐκεῖνο ποῦ θὰ βρίσκεται (εἶναι) μέσα στοῦ ὄν, θὰ ταυτίζονται, και ἔτσι τὸ ὄν θὰ γίνεῖ δύο πράγματα, δηλαδὴ ὁ χώρος και τὸ σώμα [τοῦ περιέχει] (γιατὶ ἐκεῖνο, μέσα στοῦ ὅποιο θὰ βρίσκεται τὸ ὄν, εἶναι ὁ χώρος, ἐνώ ἐκεῖνο ποῦ θὰ εἶναι μέσα σ' αὐτόν, θὰ εἶναι τὸ σώμα). Αὐτὸ ὄμως εἶναι ἄτοπο. Ἔτσι, ῥοιπόν, οὔτε μέσα στὸν ἑαυτό του ἐντοπίζεται τὸ ὄν, ἐπομένωσ ἂν τὸ ὄν εἶναι αἰώνιο, τότε θὰ εἶναι ἄπειρο: ἂν ὄμως εἶναι ἄπειρο, δὲν ὄφιστται ποθενά (χώρος)· και ἂν δὲν ὑπάρχει ποθενά [δὲν κατέχει κάποιο χώρο], τότε τὸ ὄν δὲν ὑπάρχει. Ἄν τῶρα ἰδεχθοῦμε ὅτι τὸ ὄν εἶναι αἰώνιο, πᾶσι δὲν θὰ ὑπάρχει ἀφοῦ θὰ ἔχει ἀρχή. (71) Ἐξάλλου οὔτε μπορεί νὰ εἶναι τὸ ὄν κάτι ποῦ ἔχει γεννηθεῖ: γιατί ἂν ἔχει γεννηθεῖ, θὰ ἔχει γεννηθεῖ ἀπὸ κάτι ποῦ ὑπάρχει εἴτε ἀπὸ κάτι ποῦ δὲν ὑπάρχει, δὲν ἔχει γεννηθεῖ ὄμως ἀπὸ αὐτὸ ποῦ ὑπάρχει [τὸ ὄν]: γιατί ἂν ὑπάρχει κάτι, αὐτὸ δὲν ἔχει γεννηθεῖ ἄλλὰ ὑπῆρχε πάντοτε: οὔτε πᾶσι μπορεί νὰ γεννηθεῖ ἀπ' αὐτὸ ποῦ δὲν ὑπάρχει [ἐκ τοῦ μὴ ὄντος], γιατί αὐτὸ ποῦ δὲν ὑπάρχει δὲν μπορεί νὰ γεννηθεῖ, ἀφοῦ αὐτὸ ποῦ ἔχει γεννηθεῖ πρέπει κατ' ἀνάγκη νὰ ὑπάρχει. Ἐπομένωσ τὸ ὄν δὲν εἶναι κάτι ποῦ ἔχει γεννηθεῖ. (72) Σύμφωνα μ' αὐτὰ ποῦ εἶπαμε τὸ ὄν δὲν εἶναι οὔτε αὐτὰ τὰ δύο μαζί, δηλαδὴ αἰώνιο και συνάμα κάτι ποῦ μπορεί νὰ γεννηθεῖ, γιατί αὐτὰ ἄλληλοαναιροῦνται, ἐπομένωσ ἂν τὸ ὄν εἶναι αἰώνιο, τότε δὲν ἔχει γεννηθεῖ· και ἂν ἔχει γεννηθεῖ, τότε δὲν εἶναι αἰώνιο. Ἔτσι, ῥοιπόν, ἂν τὸ ὄν δὲν εἶναι οὔτε αἰώνιο οὔτε κάτι γεννημένο οὔτε και τὰ δύο μαζί, τότε δὲν ὑπάρχει τὸ ὄν. (73) Και με ἕνα ἄλλο τρόπο: ἂν κάτι ὑπάρχει, αὐτὸ εἶναι ἢ ἕνα ἢ ποῖλή, δὲν εἶναι ὄμως οὔτε ἕνα οὔτε ποῖλή, ὅπως θὰ καταστήσω σαφέσ ἄρα τὸ ὄν δὲν ὑπάρχει. Γιατὶ ἂν εἶναι ἕνα, θὰ εἶναι ἢ μῖα ποσότητα ἢ ἕνα σώμα συνεχέσ ἢ ἕνα μέγεθος ἢ ἕνα ἰσχυμαγέσ σώμα. Ὅτιδήποτε ὄμως και ἂν εἶναι ἀπὸ αὐτὰ, δὲν εἶναι ἕνα: ἂν δηλαδὴ εἶναι ποσότητα, θὰ διαιρείται, ἂν πᾶσι εἶναι κάτι συνεχέσ, θὰ κατατμηθεῖ. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ἂν τὸ ἐννοήσουμε ὡσ μέγεθος, δὲν θὰ εἶναι κάτι ἀδιάρετο. Ἄν τῶρα συμβαίνει νὰ εἶναι σώμα, αὐτὸ θὰ ἔχει τριπλή ὑπόσταση: θὰ ἔχει μήκος και πῆλτος και βάθος. Ἀλλὰ εἶναι παράλογο νὰ ὑποστηρίξει κανεὶς ὅτι τὸ ὄν δὲν εἶναι τίποτε ἀπὸ αὐτὰ: ἄρα τὸ ὄν δὲν εἶναι ἕνα. (74) Δὲν εἶναι ὄμως και ποῖλή, γιατί ἂν δὲν εἶναι ἕνα, δὲν εἶναι οὔτε ποῖλή: διότι τὰ ποῖλὰ εἶναι σύνθεση τῶσ καθ' ἕκαστον περιπτώσεων, γι' αὐτὸ ἄλλωστε, ὅταν ἀναίρεται τὸ ἕνα ἀναίροῦνται μαζί του και τὰ ποῖλὰ. Ἄν' αὐτὰ ποῦ ἀναπτύξαμε εἶναι ἀκόμη προφανέσ ὅτι οὔτε τὸ ὄν ὑπάρχει οὔτε τὸ μὴ ὄν. (75) Εὐκόηα ἐπίσης μπορεί κανεὶς νὰ συμπεράνει ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένα ἀπὸ τὰ δύο, δηλαδὴ οὔτε τὸ ὄν οὔτε τὸ μὴ ὄν. Γιατὶ ἂν ὑπάρχει τὸ μὴ ὄν και ὑπάρχει και τὸ ὄν, τότε θὰ ταυτίζεται με τὸ ὄν τὸ μὴ ὄν, ὄσον ἀφορὰ τὸ νόημα τοῦ εἶναι: γι' αὐτὸ δὲν ὑπάρχει κανένα ἀπ' αὐτὰ τὰ δύο. Τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει τὸ μὴ ὄν, ἔχει γίνεῖ δεκτό, και ἐπιπῆλον ἔχει ἀποδειχθεῖ ὅτι τὸ ὄν ταυτίζεται ἀκριβῶσ μ' αὐτό: ἄρα δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτὸ [τὸ ὄν]. (76) Ἄν, βέβαια, τὸ ὄν ταυτίζεται με τὸ μὴ ὄν, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχουν και τὰ δύο: γιατί ἂν ὑπάρχουν και τὰ δύο, τότε δὲν ταυτίζονται: και ἂν ταυτίζονται, τότε δὲν ὑπάρχουν και τὰ δύο. Ἄν' αὐτὰ ποῦ εἶπαμε βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι τίποτε δὲν ὑπάρχει: γιατί, ἂν οὔτε τὸ ὄν ὑπάρχει οὔτε τὸ μὴ ὄν οὔτε και τὰ δύο μαζί (και πέρα ἀπ' αὐτὰ

ὁ νοῦς δὲν συλλαμβάνει τίποτε), τότε δὲν ὑπάρχει τίποτε. (77) Τὸ ὅτι τῶρα καὶ ἂν ὑπάρχει κάτι, αὐτὸ εἶναι ἀδιάγνωστο καὶ ἀδιάνοητο γιὰ τὸν ἄνθρωπο [2η θέσι], στὴ συνέχεια θὰ ἀποδειχθεῖ. Ἄν αὐτὰ πού ἐννοοῦμε, ἴσως ὁ Γοργίας, δὲν εἶναι ὄντα, τότε τὸ ὄν δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀντικείμενο τοῦ νοεῖν. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἄλογικό. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἂν συνέβαινε τὰ νοούμενα νὰ εἶναι ἄευκα, θὰ ἦταν χαρακτηριστικὸ τῶν ἄευκῶν πραγμάτων νὰ ἀποτελοῦν ἀντικείμενο τοῦ νοεῖν· ἔτσι ἂν συνέβαινε αὐτὰ πού νοοῦμε νὰ μὴν εἶναι πραγματικὰ ὄντα [πραγμάτια, κατ' ἀνάγκη θὰ συμβεῖ νὰ μὴ γίνονται ἀντικείμενο τοῦ νοεῖν τὰ πράγματα [τὰ ὄντα]. (78) Ἐπομένως εἶναι σωστὴ καὶ σώζει τὴ λογικὴ συνέπεια ἡ σκέψη: «Ἄν τὰ νοούμενα δὲν εἶναι ὄντα, τότε τὸ ὄν δὲν εἶναι ἀντικείμενο τῆς νόησης». Γιατί, βέβαια, ὅσα νοοῦμε (αὐτὸ ἀσφαλῶς πρέπει νὰ τὸ ἀναφέρουμε προκαταβολικὰ) δὲν εἶναι ὄντα, ὅπως θὰ δεῖξουμε στὴ συνέχεια: ἐπομένως τὸ ὄν δὲν εἶναι ἀντικείμενο τοῦ νοεῖν. Γίνεται, λοιπὸν, μ' αὐτὰ φανερό, ὅτι τὰ νοούμενα δὲν εἶναι ὑπαρκτὰ ὄντα. (79) Γιατί, ἂν ὅσα νοοῦμε εἶναι ὑπαρκτά, τότε ὅλα ὅσα μπορεῖ νὰ σκεφθεῖ κανεὶς καὶ ὅπως κι ἂν τὰ σκεφθεῖ, θὰ εἶναι ὄντα/ὑπαρκτὰ πράγματα. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἐσφαλμένο [ἂν ὅμως εἶναι, τότε εἶναι παράλογοι. Γιατί οὔτε ἂν κάποιος σκέφτεται ἕνα ἄνθρωπο νὰ πετᾷ, τότε τὰ μὴ ὄντα δὲν μποροῦν νὰ γίνουν ἀντικείμενα νόησης. Γιατί συμβαίνει στὰ ἀντίθετα πράγματα νὰ βρίσκονται [ἀλλῆλα] ἀντίθετα, καὶ τὸ μὴ ὄν εἶναι, βέβαια, ἀντίθετο στὸ ὄν. Γι' αὐτὸ ἂν γενικὰ εἶναι χαρακτηριστικὸ τῶν ὑπαρκτῶν πραγμάτων [τῶν ὄντων] νὰ εἶναι ἀντικείμενα τῆς νόησης, τὸ μὴ ὄν εἶναι φυσικὸ νὰ μὴ γίνεται ἀντικείμενο νόησης. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἄτοπο, ἀφοῦ ἡ Σκυλλῆ καὶ ἡ Χίμαιρα καὶ πολλὰ ἄλλα πού δὲν εἶναι ὑπαρκτὰ (μὴ ὄντα), γίνονται ἀντικείμενα τοῦ νοεῖν. Ἐπομένως, τὸ ὄν δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀντικείμενο τῆς νόησης. (81) Κι ὅπως ἀκριβῶς τὰ πράγματα πού βλέπουμε λέγονται «ὄρατά», ἐπειδὴ εἶναι ἀντικείμενα ὄρασης, καὶ τὰ πράγματα πού τὰ ἀκούμε τὰ λέμε «ἀκουόμενα», ἐπειδὴ εἶναι ἀντικείμενα τῆς ἀκοῆς, - καὶ δὲν ἀπορρίπτουμε τὰ ὄρατά, ἐπειδὴ δὲν ἀποτελοῦν ἀντικείμενα τῆς ἀκοῆς, οὔτε παραβλέπουμε τὰ ἀκουόμενα, ἐπειδὴ δὲν ἀποτελοῦν ἀντικείμενο τῆς ὄρασης (γιατί τὸ κάθε ἀντικείμενο πρέπει νὰ κρίνεται ἀπὸ τὴν οἰκεία αἴσθηση καὶ ὄχι ἀπὸ κάποια ἄλλη) -, ἔτσι καὶ τὰ ἀντικείμενα τῆς νόησης, ἔστω κι ἂν δὲν γίνονται ὄρατά μὲ τὴν ὄραση καὶ οὔτε θὰ γίνονται ἀκουστά μὲ τὴν ἀκοή, θὰ ὑπάρχουν ὡστόσο, ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὰ ἐννοοῦμε μὲ τὸ οἰκείο στὸ καθένα κριτήριο. (82) Ἄν, λοιπὸν, κάποιος σκέπτεται ἄρματα νὰ τρέχουν πάνω στὴ θάλασσα, ἀκόμα κι ἂν δὲν τὰ βλέπει, ὀφείλει νὰ πιστεύει ὅτι ὑπάρχουν ἄρματα πού τρέχουν στὴ θάλασσα. Κι αὐτὸ, βέβαια, εἶναι ἄτοπο· ἐπομένως τὸ ὄν δὲν γίνεται ἀντικείμενο τῆς νόησης καὶ δὲν συλλαμβάνεται νοητικὰ. (83) Ἀπομένει *ἡ 3η θέσι*: ἂν μπορούσαμε νὰ τὸ συλλάβουμε νοητικὰ, δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ μεταδώσουμε σὲ ἕναν ἄλλον. Γιατί τὰ ὑπαρκτὰ πράγματα εἶναι ἀντικείμενα τῆς ὄρασης καὶ τῆς ἀκοῆς καὶ γενικῶς τῶν αἰσθήσεων, ὅσα ἀκριβῶς ὑπάρχουν στὸν ἐξωτερικὸ κόσμο, καὶ πού ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ὄρατά τὰ ἀντιλαμβανόμαστε μὲ τὴν ὄραση, ἐνῶ τὰ ἀκουόμενα μὲ τὴν ἀκοή καὶ ὄχι τὰ ὄρατά μὲ τὴν ἀκοή καὶ τὰ ἀκουόμενα

μὲ τὴν ὄραση· πῶς εἶναι δυνατόν αὐτὰ νὰ τὰ μεταδώσουμε σὲ κάποιον ἄλλον; (84) Γιατί τὸ μέσο μὲ τὸ ὁποῖο ἐκφράζουμε κάτι, εἶναι ὁ λόγος, ὁ λόγος ὅμως δὲν εἶναι τὰ πράγματα πού ἔχουμε ἄπεναντί μας καὶ πού εἶναι ὑπαρκτά. Ἐπομένως δὲν διαμνύουμε στὸν πᾶσιόν μας τὰ ὄντα ἀλλὰ κάποιες λέξεις, οἱ ὁποῖες, βέβαια, εἶναι κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ τὰ ὑπαρκτὰ πράγματα ἄπεναντί μας. Ὅπως, λοιπὸν, τὰ ὄρατὰ πράγματα δὲν μπορεῖ νὰ γίνουν ἀντιληπτὰ μὲ τὴν ἀκοή, καὶ τὸ ἀντίθετο, ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὰ ὑπαρκτὰ πράγματα, ἐπειδὴ ὑφίστανται ἔξω ἀπὸ μᾶς, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνουν ὁ δικὸς μας λόγος. (85) Καὶ ἐφόσον δὲν εἶναι [τὰ ὄντα] λόγος, δὲν θὰ ἦταν δυνατόν νὰ ἀνακοινωθοῦν σὲ ἄλλον. Ὁ λόγος, ὡς γνωστόν, ὑποστηρίζει ὁ Γοργίας, συγκροτεῖται ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα πού ὑποπίπτουν στὴν ἀντίληψή μας, δηλαδὴ ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ ἀντικείμενα. Ἔτσι ἀπὸ τὴ σύμπτωση τῆς αἴσθησής μας μὲ ἕνα κυμῶ, σχηματίζεται μέσα μας ὁ λόγος πού χρησιμοποιοῦμε γιὰ νὰ ἐκφράσουμε αὐτὴ τὴν ποιότητα [τοῦ κυμῶ], τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ ἀπὸ τὴ σύμπτωση μὲ ἕνα χρῶμα: σχηματίζεται μέσα μας ἡ λέξη γιὰ νὰ ἐκφράσουμε αὐτὸ τὸ συγκεκριμένο χρῶμα. Ἄν ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα, τότε δὲν εἶναι ὁ λόγος πού μᾶς παρουσιάζει τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα, ἀλλὰ ἀντιστρόφως, τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα εἶναι αὐτὰ πού μᾶς δίνουν μηνύματα γιὰ τὸν λόγο. (86) Καὶ δὲν εἶναι δυνατόν, βέβαια, νὰ ὑποστηρίζεται ὅτι ὅπως ὑπάρχουν ἄπεναντί μας τὰ πράγματα πού βλέπουμε καὶ ἀκούμε, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο θὰ κρίνουμε καὶ τὸν λόγο, ὥστε νὰ εἶναι δυνατόν μὲ τὸν λόγο, πού κι αὐτὸς ἔχει ὑπόσταση καὶ ὑπάρχει, νὰ κάνουμε γνωστὰ στοὺς ἄλλους τὰ πράγματα πού ὑπάρχουν καὶ εἶναι ἄπεναντί μας. Διότι, ὑποστηρίζει ὁ Γοργίας, ἀκόμα καὶ ἂν δεχθοῦμε ὅτι ὁ λόγος ἔχει ἀντικειμενικὴ ὑπόσταση, εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀντικειμενικὰ πράγματα, καί, ὡς γνωστόν, τὰ ὄρατὰ ἀντικείμενα διαφέρουν πολλὴ ἀπὸ τοὺς λόγους, γιατί μὲ ἄλλο αἰσθητῆρο ὄργανο γίνονται ἀντιληπτὰ τὰ ὄρατὰ πράγματα καὶ μὲ διαφορετικὸ ὁ λόγος. Ἐπομένως, ὁ λόγος δὲν ἀποτελεῖ τὴν ἐγκυρὴ ἔνδειξη γιὰ τὰ περισσότερα ἐξωτερικὰ πράγματα, ὅπως ἄλλωστε οὔτε κι αὐτὰ φανερώνουν τὴν οὐσία τους τὸ ἕνα στὸ ἄλλο. (87) Ἐφόσον, λοιπὸν, τέτοιες εἶναι οἱ ἐνστάσεις τοῦ Γοργία, ἀκυρώνεται τὸ κριτήριο τῆς ἀλήθειας, ὅσο πιστεύουμε, βέβαια, στὴν ἐγκυρότητα αὐτῶν τῶν ἐνστάσεων. Γιατί αὐτὸ πού δὲν ὑπάρχει καὶ οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἀντικείμενο τῆς γνώσης οὔτε καὶ νὰ γίνῃ γνωστὸ στοὺς ἄλλους, γι' αὐτὸ δὲν θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει καὶ κάποιον κριτήριο.

4. ΠΛΑΤΩΝ, *Μένων* 76a κ.έ. [Συνομιλοῦν ὁ *Μένων* καὶ ὁ *Σωκράτης*]: τὸ δὲ χρῶμα τί λέγεις, ὦ Σώκρατες; - Ὑβριστὴς γ' εἶ, ὦ Μένων· ἀνδρὶ προεσβύτη πράγματα προστάτεις ἀποκρίνεσθαι, αὐτὸς δὲ οὐκ ἐθέλεις ἀναμνησθεὶς εἰπεῖν, ὃ τί ποτε λέγει Γοργίας ἀρετὴν εἶναι ... (c) Βούλει οὖν σοι κατὰ Γοργίαν ἀποκρίνωμαι, ἢ ἂν συ μάλιστα ἀκολουθήσῃς; - Βούλομαι· πῶς γὰρ οὐ; - Οὐκοῦν λέγετε [*Μένων καὶ Γοργίας*] ἀπορροάς τινος τῶν ὄντων κατὰ Ἐμπεδοκλέα [1 307, 4]; - Σφόδρα